

alle nadruk op persoonlijke bekering legden en een staat van zondeloosheid mogelijk achten, werden uiterlijke kenmerken die daar getuigenis van aflegden zeer belangrijk. Geheelonthouding werd gezien als een overtuigend en noodzakelijk bewijs van echte bekering. Bovendien zagen sommige christenen geheelonthouding als een geschikt instrument om de protestantse identiteit van de natie te beschermen, terwijl anderen de strijd om drooglegging voerden als uiting van sociale bewogenheid. Tot in de jaren twintig bleef de Federal Council of Churches vierkant achter de drooglegging staan.<sup>28</sup>

In Nederland durfde echter geen synode méér te doen dan het onderstrepen van de ernst van het drankprobleem. Deze terughoudendheid kenmerkte de kerken ook in de benadering van andere maatschappelijke problemen. In de sociale kwestie roerden de kerken zich nauwelijks en de meeste kerkelijke leiders zagen dronkenschap, en niet drankgebruik als een bedreiging van kerk en kerkelijk leven. Alleen de Christelijke Gereformeerde Kerken verklaarden in 1925 dat een kroegbaas geen ambtsdrager kon zijn.<sup>29</sup> Individuele kerkenraden betuigden hun sympathie voor de drankbestrijding door adhesiebetuigingen te sturen aan drankbestrijdingscongressen en manifestaties. Elfhonderd kerkenraden verleenden hun steun aan het wetsontwerp Rutgers, maar er volgde weinig structurele hulp in de vorm van het ter beschikking stellen van kerkzalen, onderricht, redactionele ruimte in kerkbladen en financiën. Bij mensen die zich inzetten voor de inwendige zending of die zich sterk identificeerden met de arbeiderskwestie vond de drankbestrijding een open oor.<sup>30</sup>

Van hun kant schrokken de leiders van de christelijke drankbestrijdingsorganisaties ervoor terug om geheelonthouding dwingend voor te schrijven als voorwaarde voor een kerkelijk ambt. Ondanks de weinig concrete en structurele steun van de kerken, werden de drankbestrijders niet moedeloos omdat er een brede

consensus heerste over mogelijkheden om in de politiek resultaat te behalen. In de vroege jaren twintig leek dat te gaan gebeuren.

### **Parlementaire druk**

Het antirevolutionaire kamerlid Rutgers diende in 1920 samen met de christelijk-historische en de sociaal-democratische collegae een voorstel in voor Plaatselijke Keuze, waarbij een vijftiende van alle stemgerechtigden in een plaats een stemming kon aanvragen om de plaats droog te leggen. Als driekwart van de stemmen dit voorstel steunden zou het verzoek bij de Kroon worden ingediend, die uiteindelijk zou beslissen. Zo werd voorkomen dat de stemming een referendum zou lijken. Gesteund door een grootse Haagse manifestatie met vaandels en banieren in november 1920 werd het voorstel in het voorjaar van 1921 in de Tweede Kamer aangenomen om in het daaropvolgende jaar door één stem te sneuvelen in de Eerste Kamer. Dit gebeurde ondanks de scherpe en humoristische verdediging van mr. P.A. Diepenhorst die benadrukte dat deze wet geen imitatie van Amerikaanse prohibitie was, noch een poging om de persoonlijke vrijheid te beknotten, maar een effectief middel om een schadelijke bedrijfstak met publieke steun uit het maatschappelijk leven terug te dringen. Hij deed een heftige uitval naar de pers die kritiekloos sensationele verhalen over de Amerikaanse mislukking overnam. Hij haalde als voorbeeld aan dat ter ere van de Nederlandse dirigent Willem Mengelberg een diner in Philadelphia was aangeboden, waarbij de gastheer als afscheidsgebaar een fles Bols in Mengelbergs achterzak stopte. Diepenhorst trok de conclusie: 'Een groote kruik Curacao van Lucas Bols in den achterzak van zijn pantalon!; men denke over deze prestatie niet gering. Naast het groote respect voor onzen Hollandschen toonkunstenaar is zeker ook een woord van waardeering tegenover de prestatie van den kleermaker volkomen op zijn plaats.'<sup>31</sup> Maar het mocht